

SESJA NAUKOWA TEOLOGÓW POLSKICH

na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniach 13—15 IX 1966 r.

Z inicjatywy Komisji Studiów i Seminariów Episkopatu Polskiego, której przewodniczył ks. bp dr Michał Klepacz, ordynariusz łódzki, odbyła się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniach od 13 do 15 września 1966 r. Sesja Naukowa Teologów Polskich. Była to druga tego rodzaju sesja, organizowana przez Komisję Studiów i Seminariów. Pierwsza odbyła się również na KUL-u w dniach 9 do 11 września 1958¹. Obydwa te zjazdy stanowią kontynuację tego rodzaju spotkań teologów, organizowanych w okresie międzywojennym przez Związek Polskich Zakładów Teologicznych i Seminariów Duchownych² oraz przez Polskie Towarzystwo Teologiczne. Obydwie te organizacje teologów polskich odbyły po ostatniej wojnie, we wrześniu 1946 r., wspólny ogólnopolski zjazd na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Z tej okazji doszło do połączenia tych organizacji. Następnym zjazdem tej już złączonej organizacji odbył się w Krakowie w 1948 r.³

Jednym z owoców zjazdu z 1958 r. była stała praca sekcji, których członkowie zbierali się co roku lub nieco rzadziej na kilkudniowe posiedzenia robocze. Omawiano na nich aktualną problematykę naukową i dydaktyczną. Komisja Studiów i Seminariów stoi na stanowisku, że ogólnopolskie spotkania teologów powinny odbywać się co najmniej co 5 lat. Z uwagi jednak na odbywający się Sobór Powszechny ostatnia Sesja Naukowa została przesunięta na rok 1966. Umożliwiło to powiązanie jej z uroczystościami milenijnymi i poświęcenie problematyce zakończonego już soboru.

Przygotowaniem Sesji zajął się z ramienia Komisji Studiów powołany przez nią Komitet Organizacyjny w składzie:

- ks. prof. dr Wincenty Granat, rektor KUL, jako przewodniczący;
- ks. prof. dr Józef Iwanicki, rektor ATK;
- ks. prof. dr Eugeniusz Florkowski, rektor Papieskiego Fakultetu Teologicznego w Krakowie;
- ks. prof. dr Józef Pastuszka, KUL;
- ks. prof. dr Stanisław Olejnik, dziekan Wydziału Teologicznego ATK;
- ks. dr Tadeusz Ślipko, prof. Fakultetu Teologicznego OO. Jezuitów;
- ks. doc. dr Józef Majka, KUL, jako sekretarz.

Komitet opracował szczegółowy program Sesji, programy obrad poszczególnych sekcji opracowali przewodniczący tychże sekcji, zaś stronę technicz-

¹ Zjazdowi temu poświęcono specjalny numer „Roczników Teologiczno-Kanonicznych” (VIII (1961), z. 3), którego redaktorem był ks. prof. dr Józef Pastuszka, sekretarz generalny zjazdu.

² Materiały z tych zjazdów były publikowane, por. *Pamiętnik VIII Zjazdu Związku Zakładów Teologicznych w Częstochowie w 1936 r.*

³ Por. ks. B. Waczyński, *Zjazd Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie w dniach 6 — 8 kwietnia 1948*, „Przegląd Powszechny”, 225 (1948) 394—400.

no-organizacyjną Sesji zlecono sekretarzowi Komitetu. Oprócz powołanych na Zjeździe z 1958 r. i działających od tej chwili 16 sekcji, powołano trzy nowe: historii sztuki, psychologiczną i pastoralną, tak iż obrady sekcyjne Sesji odbywały się w 19 sekcjach. W trakcie obrad Sesji postanowiono powołać dwie nowe sekcje: ascetyczną oraz teologii porównawczej, i zgłoszono projekt podziału sekcji filozoficznej na cztery podsekcje: a) logiki, metodologii i teorii poznania; b) metafizyki, teologii naturalnej i filozofii religii; c) filozofii przyrody i filozofii przyrodoznawstwa oraz d) historii filozofii.

W obradach Sesji wzięli udział: Stefan Kardynał Wyszyński, prymas Polski, arcybiskupi: Karol Wojtyła z Krakowa i Bolesław Kominek z Wrocławia, przewodniczący Komisji Studiów i Seminariów, bp Michał Klepacz, Wielki Kanclerz KUL, bp Piotr Kałwa, oraz 19 innych biskupów i około 570 rektorów i profesorów uczelni akademickich, seminariów duchownych oraz wyższych studiów teologicznych zakonnych z całej Polski.

W godzinach przedpołudniowych odbywały się obrady plenarne, po południu prowadzono prace w sekcjach. Prace każdego dnia kończono nabożeństwem, połączonym z konferencją religijną, a w godzinach wieczornych Teatr Akademicki KUL wystawił w pierwszy i drugi dzień dla uczestników Sesji sztukę T. S. Eliota pt. *Morderstwo w katedrze*. Szczegółowy program obrad plenarnych i sekcyjnych przedstawiał się, jak następuje:

I. OBRADY PLENARNE

wtorek, dnia 13 września 1966:

- 9, 00 — Uroczysta msza św. z homilią w kościele akademickim — ks. bp dr Piotr Kałwa, Wielki Kanclerz KUL.
- 10, 00 — Powitanie uczestników w auli KUL — rektor KUL, ks. prof. dr Wincenty Granat.
- 10, 15 — Zagajenie — ks. bp dr Michał Klepacz, przewodniczący Komisji Studiów i Seminariów Episkopatu Polski.
- 10, 30 — Referat programowy — Stefan Kardynał Wyszyński, prymas Polski.
- 11, 30 — Ogląd Boga jako przedmiot naszej nadziei — ks. prof. dr Ignacy Różycki, Kraków.
- 15, 30 — Obrady w sekcjach.
- 19, 30 — Nabożeństwo wieczorne, konferencja religijna — ks. bp dr Ignacy Tokarczyk, Przemyśl.

środa, dnia 14 września 1966:

- 9, 30 — Sobór Watykański II a współczesne prądy humanistyczne — ks. prof. dr Józef Pastuszką, KUL.
- 11, 00 — Znaczenie *Konstytucji pastoralnej o Kościele w świecie współczesnym* dla teologii — ks. abp dr Karol Wojtyła, Kraków.
- 12, 00 — Znaczenie *Konstytucji pastoralnej o Kościele w świecie współczesnym* dla duszpasterstwa — ks. abp dr Bolesław Kominek, Wrocław.
- 15, 30 — Obrady w sekcjach.
- 19, 30 — Nabożeństwo wieczorne, konferencja religijna — ks. bp dr Ignacy Tokarczyk, Przemyśl.

czwartek, dnia 15 września 1966:

- 9, 30 — Sprawozdania przewodniczących poszczególnych sekcji.
- 12, 30 — Podsumowanie obrad, wnioski końcowe — ks. bp dr Józef Drzazga, Olsztyn.
- 13, 00 — Zakończenie Sesji, „Te Deum” w kościele akademickim.

II. OBRADY W SEKCJACH

1. Sekcja dogmatyczna — przewodniczący: ks. prof. dr Wincenty Granat, rektor KUL.

- a) Sakramentologia Soboru Watykańskiego II — ks. prof. dr Antoni Słomkowski, Gniezno.
- b) Kapłaństwo laikatu chrześcijańskiego w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II — ks. doc. dr Józef Brudz, Tarnów.
- c) Dialog katolicko-protestancki w świetle *Dekretu o ekumenizmie* — ks. dr Stefan Moysa-Rosochacki, Warszawa.
- d) Wpływ uchwał Soboru Watykańskiego II na metodę nauczania teologii dogmatycznej w seminariach duchownych — ks. dr Janusz Krasiński, Sandomierz.
2. Sekcja mariologiczna — przewodniczący: o. prof. dr Andrzej Krupa OFM, KUL.
- a) Współczesne próby integralnej koncepcji odkupienia a zagadnienie roli Maryi w odkupieńczym dziele Chrystusa — ks. dr Wacław Hryniewicz, KUL.
- b) Perspektywy protestancko-katolickiego dialogu ekumenicznego w świetle VIII rozdziału konstytucji *Lumen gentium* — o. dr Celestyn Stanisław Napiórkowski OFMConv., KUL.
3. Sekcja apologetyczna — przewodniczący: ks. doc. dr Edward Kopeć, KUL.
- a) Apologetyka naukowa w obliczu uchwał Soboru Watykańskiego II — ks. prof. dr Wincenty Kwiatkowski, ATK.
- b) Pojęcie i przekazywanie objawienia Bożego w nauce Vaticanum II — ks. doc. dr Edward Kopeć, KUL.
- c) Nauka o episkopacie w konstytucji *Lumen gentium* i jej implikacje apologetyczne — ks. dr Stanisław Nagy SCJ, KUL.
- d) Problem przynależności do Kościoła w ujęciu konstytucji *Lumen gentium* — ks. dr Romuald Łukaszyk, KUL.
4. Sekcja teologii moralnej — przewodniczący: ks. prof. dr Stanisław Olejnik, ATK.
- a) Teologia moralna wobec potrzeb świata współczesnego — ks. prof. dr Stanisław Smoleński, Kraków.
- b) Perspektywy ekumeniczne na płaszczyźnie nauki moralności chrześcijańskiej:
w odniesieniu do doktryny prawosławnej — ks. mgr Błażej Marian Kruszyłowicz OFM.
— w odniesieniu do doktryny protestanckiej — ks. mgr Chryzostom Szewczyk OSP.
- c) Moralność chrześcijańska a obecne próby stworzenia etyki laickiej w Polsce — ks. dr Tadeusz Ślipko SJ, Kraków.
- d) Obraz aktualnego nauczania teologii pastoralnej w Polsce — ks. dr Franciszek Greniuk, Lublin.
5. Sekcja biblijna — przewodniczący: ks. prof. dr Stanisław Łach, KUL.
- a) Nauka Vaticanum II o Piśmie św. — ks. prof. dr Michał Peter, Poznań.
- b) Nauka św. Pawła o wspólnotcie z Chrystusem, która jest najistotniejszą cechą Kościoła — ks. doc. dr Jan Stępień, ATK.
- c) Konieczność podjęcia badań nad przeszłością biblistyki polskiej — ks. prof. dr Władysław Smereka, Kraków, i ks. prof. dr Feliks Gryglewicz, KUL.
- d) Biblistyka katolicka w dobie współczesnej:
— Stary Testament — ks. dr Jan Homerski, Tarnów, i ks. dr Lech Remigiusz Stachowiak, Łódź.
— Nowy Testament — ks. prof. dr Felicjan Kłoniecki, Gniezno; ks. dr Józef Kudasiewicz, KUL; Jacek Władysław Sotowski OFMConv.
- e) Zadania biblistów polskich na progu II tysiąclecia Polski — ks. prof. dr Stanisław Łach, KUL, i ks. dr Aleksander Gruzewski, Warszawa.
- f) Przygotowanie seminarzystów do duszpasterstwa biblijnego — ks. doc. dr Stanisław Grzybek, Kraków.
6. Sekcja filozoficzna — przewodniczący: ks. prof. dr Kazimierz Kłósak, ATK i KUL.
- a) Współczesne metody metafizyki — ks. prof. dr Stanisław Kamiński, KUL.

- b) O możliwości wykorzystania współczesnych form fenomenologii przyrody do uściślenia i pogłębienia tomistycznej filozofii przyrody — ks. prof. dr Kazimierz Kłósak, ATK.
- c) Geneza i uzasadnienie pojęć właściwych filozofii według Husserla i według arystotelizmu — ks. dr Piotr Chojnacki, ATK.
- d) Współczesne badania nad arystotelizmem — ks. doc. dr Marian Kurdziałek, KUL.
7. Sekcja prawa kanonicznego — przewodniczący: ks. prof. dr Marian Myrcha, ATK.
- a) Dekret soborowy o katolickich Kościołach wschodnich — ks. doc. dr Paweł Pałka, KUL.
- b) Soborowe postanowienia ekumeniczne na tle prawa kodeksowego — ks. mgr Franciszek Wycisk, KUL.
- c) Elementy prawne w *Konstytucji o Kościele* — ks. dr Marian Żurowski, ATK.
- d) Podmiot uprawnień w motu proprio *Pastorale munus* — ks. mgr Józef Krukowski, KUL.
8. Sekcja psychologiczna — przewodniczący: ks. prof. dr Józef Pastuszka, KUL.
- a) Charakterystyka postulatów terminologicznych w psychologii ogólnej — ks. prof. dr Józef Iwanicki, rektor ATK.
- b) Jakie dyscypliny psychologiczne i w jakim zakresie należy wykładać w polskich zakładach teologicznych — ks. prof. dr Józef Pastuszka, KUL.
- c) Współczesna psychologia głębi a światopogląd chrześcijański — ks. dr J. Wiśniewski, Łomża.
- d) Zastosowanie metod psychometrycznych we współczesnej psychologii — ks. dr Zdzisław Chlewiński, KUL.
9. Sekcja historii Kościoła — przewodniczący: ks. bp dr Wincenty Urban, Wrocław.
- a) Zadania i program pracy historyków kościelnych na progu nowego tysiąclecia — ks. doc. dr Stanisław Librowski, KUL.
- b) Dydaktyka historii Kościoła w świetle wytycznych Soboru Watykańskiego II — ks. dr Stefan Hain, Poznań.
10. Sekcja socjologiczna — przewodniczący: ks. doc. dr Józef Majka, KUL.
- a) Dobro wspólne ludzkiej rodziny i państwa a prawa osoby ludzkiej — ks. dr Joachim Kondziela, KUL.
- b) Dobro wspólne Kościoła a jego stosunek do świata — ks. dr Jan Krucina, Wrocław.
- c) Chrześcijańska koncepcja wolności a prawo do wolności — ks. doc. dr Józef Majka, KUL.
- d) Wolność religii, nauki, wychowania i oświaty — prof. dr Czesław Strzeczowski, KUL.
11. Sekcja homiletyczna — przewodniczący: ks. dr Leszek Kuc, KUL.
- a) Teologia kaznodziejstwa po Soborze Watykańskim II — ks. dr Leszek Kuc, KUL.
- b) Kaznodziejstwo w religijnej i narodowej kulturze polskiego tysiąclecia — ks. doc. dr Janusz St. Pasierb, ATK.
- c) Liturgia słowa w świetle praktyki duszpasterskiej — ks. dr Józef Dąbrowski, Kielce.
12. Sekcja liturgiczna — przewodniczący: ks. dr Wacław Schenk, KUL.
- a) Paschalny charakter liturgii chrztu — ks. dr Stanisław Czerwik, Kielce.
- b) Chrzest w odnowionej liturgii Wielkiej Soboty — o. dr Franciszek Małaczyński, OSB, Tyniec.
- c) Ślady przeżywania chrztu w dawnej Polsce — o. dr Paweł Sczaniecki OSB, Tyniec.
13. Sekcja sztuki kościelnej — przewodniczący: ks. dr Antoni Liedtke, Pelplin.

- a) Sztuka kościelna jako świadek tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce — ks. doc. dr Władysław Smoleń, KUL.
- b) Kerygmaticzne funkcje współczesnej sztuki kościelnej — ks. doc. dr Janusz St. Pasierb, ATK.
- c) Podstawy estetyczne współczesnej sztuki kościelnej — ks. dr Jan Popiel SJ, Kraków.
14. Sekcja teologii pastoralnej — przewodniczący: ks. dr Romuald Rak, KUL.
- a) Nowa koncepcja teologii pastoralnej — ks. dr Władysław Piwowarski, KUL.
- b) Prace Komisji Duszpasterskiej Episkopatu Polski — ks. bp dr Wilhelm Pluta, Gorzów.
- c) Laikat jako podmiot duszpasterzowania — ks. dr Ludwik Szafranski, KUL.
- d) Program wykładów teologii pastoralnej w seminariach duchownych — ks. bp dr Paweł Latusek, Wrocław.
15. Sekcja muzyki i śpiewu kościelnego — przewodniczący: ks. dr Karol Mrowiec CM, KUL.
- a) Polska twórczość gregoriańska — ks. prof. dr Hieronim Feicht CM, KUL.
- b) Wkład zakonów do twórczości gregoriańskiej w Polsce:
— benedyktynów — ks. mgr Ireneusz Pawlak, KUL
— cystersów — ks. mgr Józef Ścibor CSSR, KUL
— franciszkanów — o. mgr Fulgencjusz Bąk, OFM.
- c) Współczesna muzyka religijna w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem twórczości mszalnej — ks. dr Karol Mrowiec CM, KUL.
- d) Potrzeba reorganizacji programu nauczania śpiewu i muzyki kościelnej w seminariach duchownych w oparciu o soborową *Konstytucję o liturgii świętej* — ks. dr Mieczysław Jankowski, Warszawa.
- e) Szkolenie organistów w świetle ostatnich dokumentów Stolicy Apostolskiej — ks. prof. Wojciech Lewkowicz, Warszawa.
- f) Konserwacja organów zabytkowych — ks. dr Jan Chwałek, KUL; koreferat: Konserwacja organów użytkowych — ks. mgr Zdzisław Bernat.
16. Sekcja pedagogiczno-katechetyczna — przewodniczący: ks. bp dr Lech Kaczmarek, Gdańsk.
- a) Katecheza w świetle postanowień soborowych — ks. dr Jan Charytański SJ, ATK.
- b) Personalistyczna koncepcja katechezy — ks. dr Franciszek Blachnicki, KUL.
- c) Formacja przyszłych katechetów w seminariach duchownych — ks. dr Edward Materski, Kielce.
- d) Formacja katechetyczna alumna — ks. dr Janusz Tarnowski, Warszawa.
17. Sekcja języka łacińskiego — przewodniczący: ks. dr Henryk Wójtowicz, KUL.
- a) Współczesny program łaciny i nowe drogi jego urzeczywistnienia w świetle wskazań Stolicy Apostolskiej oraz dekretu soborowego *Optatam totius* — ks. mgr Władysław Wójcik, Kielce.
- b) Przedstawienie i omówienie tablic do nauczania języka łacińskiego w układzie ks. mgra Jana Łukaszuka, Dołha, pow. Radzyń Podlaski.
- c) Pierwsza w literaturze europejskiej koncepcja idei przebaczenia w *Iliadzie* i *Odysei* Homera — ks. dr Henryk Wójtowicz, KUL.
18. Sekcja księży rektorów — przewodniczący: ks. dr Władysław Miziołek, Warszawa.
- a) Zadania seminariów duchownych wynikające z *Konstytucji o liturgii świętej* — ks. dr Jan Charytański SJ, ATK.
- b) Zasadnicze problemy wychowania i wykształcenia kapłanów w myśl dekretu *De institutione sacerdotali* Soboru Watykańskiego II — ks. doc. dr Paweł Pałka, KUL.
- c) Przygotowanie kapłana na duszpasterza rodziny — ks. bp dr Wilhelm Pluta, Gorzów.
19. Sekcja ojców duchownych — przewodniczący: ks. dr Bogumił Efner, Lublin.

a) Pozasakramentalne kierownictwo ojca duchownego w świetle wypowiedzi alumnów — ks. dr Czesław Lewandowski, Włocławek.

b) Wychowanie alumnów do postawy służebnej w Kościele — ks. dr Władysław Gowin, Poznań.

c) Wychowanie przyszłego kapłana dla Kościoła ubogich — ks. dr Tadeusz Szczurek, Przemyśl.

Łącznie zostało wygłoszonych 5 referatów na plenum oraz 70 referatów sekcyjnych, połączonych z dyskusją.

Po mszy św. w kościele akademickim oraz wygłoszonej przez Celebransa okolicznościowej homilii obrady plenarne pierwszego dnia Sesji otworzyło krótkie przemówienie gospodarza Sesji i przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego, ks. rektora Wincentego Granata, który powitał ks. Prymasa, księży biskupów oraz wszystkich zebranych, zwrócił uwagę na szczególne okoliczności, w jakich odbywa się Sesja, wskazał na główne kierunki rozpoczynających się obrad, a dla podkreślenia związku wszystkich zebranych ze Stolicą Piotrową zaproponował wysłanie do Ojca św. Pawła VI telegramu następującej treści:

Beatissime Pater!

Stephanus S. R. E. Cardinalis Wyszyński, Primas Poloniae, Petrus Kałwa, Episcopus Lubliniensis et Magnus Universitatis Catholicae Lublinensis Cancellarius, Michael Klepacz, Episcopus Lodzensis, Commissionis episcopatus pro studiis et seminariis praeses, archiepiscopi et episcopi Poloniae, Vincentius Granat, Consilii ad conventum theologorum habendum praeses, professores theologiae e cuncta Polonia diebus 13—15 Septembris in Universitate Lublinensi Catholica collecti in sessione, qua Concilii Vaticani II praecepta gravissima omnia ad doctrinam, curam animarum pertinentia eiusdem Concilii sequentes atque intuentes cupiunt hoc modo sua ex parte aliquid ad doctrinas theologicas augendas promovendasque conferre. De certa animi persuasione iudicant unitatem doctrinae ecclesiasticae Sacra Sede Apostolica niti. Quam ob rem iunctionem arctissimam cum S. Petri Cathedra atque cum Ecclesia tota significare volentes fidelem in te animum Tibi, Beatissime Pater, affirmant atque homagii insignia pia praestant

Petrus Kałwa, Episcopus
Catholicae Universitatis Lublinensis
Magnus Cancellarius

Vincentius Granat
eiusdem Universitatis Catholicae
Rector Magnificus.

Lublino, die 13 Septembris an. MCMLXVI.⁴

Po przyjęciu przez zebranych treści telegramu zagajenie obrad wygłosił przewodniczący Komisji Studiów i Seminarium. Wskazawszy na nie tylko teoretyczny, ale także, a nawet przede wszystkim, praktyczny charakter dorobku soborowego, który ma być głównym przedmiotem obrad Sesji, ks. bp Klepacz przestrzegał przed nadmiernym pośpiechem w realizacji uchwał soboru, jak również przed wpadaniem w pewne skrajności opinii, jakie zaznaczyły się przy okazji soboru, wzywał do spokojnego i rzetelnego przemyślenia i przepracowania dokumentów soborowych w duchu umiłowania prawdy i ukochania człowieka, którego ta prawda ma wyswobodzić.

⁴ W odpowiedzi na ten telegram ks. Prymas otrzymał dnia 21 września 1966 depeszę następującej treści:

Kardynał Stefan Wyszyński, Warszawa, Miodowa 17.

Augustus Pontifex Tibi ceterisque Poloniae Episcopis atque universis Theologiae Doctoribus in Catholico Athenaeo Lublinensi coadunatis ad Concilii Oecumenici Vaticani Secundi decreta altius perscrutanda et ad animarum curam eorum lumine promovendam de egregio hoc incepto valde gratulatur, ac de praeclaris ipsi exhibitis observantiae pietatisque officiis gratias agit plurimas, dum expeditam Apostolicam Benedictionem caelestium gratiarum auspiciis suaeque benevolentiae testem peramentem largitur.

Cardinalis Cicognani

Ks. Prymas w swoim programowym referacie przedstawił stan szeroko rozumianej teologii polskiej wskazując na trudności, z którymi musi ona walczyć, oraz na potrzebę jakiejś dokumentacji, która rejestrowałaby podejmowane w tym zakresie wysiłki. Podkreślił przy tym, że istnieje wielka liczba prac, które jak dotąd nie ujrzały światła dziennego w formie publikacji. Wskazał ponadto na nowe zadania, jakie stoją przed polską nauką teologiczną, i to nie tylko przed teologami sensu stricto, lecz także przed historykami, socjologami, pedagogami etc. W pracach swoich winni oni brać pod uwagę z jednej strony wskazania soboru, z drugiej zaś specyfikę sytuacji polskiej, a zwłaszcza szczególny charakter polskiej religijności bazując na naszym rodzimym w tym zakresie dorobku.

Ks. prof. I. Różycki zacieśnił znacznie swój pierwotny temat i w swym referacie, stanowiącym owoc jego długotrwałych i osobistych przemyśleń, sięgnął daleko poza krąg nawet najbardziej węzłowych i żywotnych spraw ludu Bożego w jego doczesnej wędrówce i powiązaniu ze światem współczesnym, podejmując zagadnienie, leżące w centrum końcowej, eschatologicznej fazy Kościoła, jako społeczności zbawionych, a mianowicie zagadnienie uszczęśliwiającego oglądu Boga. Prelegent ukazał ogląd Boga głównie od dwóch stron: jego nadprzyrodzonego charakteru i niemożności zasadniczego wzrostu w nim. Ogląd Boga jest darem istotowo nadprzyrodzonym, czyli nienależnym żadnemu stworzeniu, nawet najdoskonalszemu; duchowy obraz oglądu Boga, jaki rozum stworzony może tutaj osiągnąć, będzie zawsze obrazem bardzo niedoskonałym, analogicznym, oddającym rzeczywistość „bardziej niepodobnie niż podobnie”. Ogląd Boga, jaki sprawiedliwy osiągnie w chwili swej śmierci i jaki zaistnieje między nim a trójosobowym Bogiem, nie będzie podlegał na całą wieczność żadnemu wzrostowi, nawet najmniejszemu. Miary zasadniczego szczęścia duszy zbawionej nie powiększy zatem jej obcowanie ze świętymi, aniołami, Matką Bożą, a nawet człowieczeństwem Chrystusa.

Referat ks. prof. Różyckiego zakończył pierwszy dzień obrad plenarnych. Z powodu braku czasu dyskusję nad referatem postanowiono przenieść na posiedzenie sekcji dogmatycznej. Obradom plenarnym pierwszego dnia Sesji przewodniczył ks. prof. dr Antoni Słomkowski.

Drugi dzień obrad plenarnych, którym przewodniczył ks. prof. dr Marian Rechowicz, rozpoczął referat ks. prof. dra Józefa Pastuszki. Autor omawia poszczególne kierunki współczesnego humanizmu przeciwstawiając im chrześcijański humanizm personalistyczny, jaki znalazł wyraz w obradach i dokumentach Soboru Watykańskiego II.⁵

Nie sposób także w kilku zdaniach streścić obszernego referatu metropolity krakowskiego, ks. abpa Karola Wojtyły, poświęconego teologicznym aspektom konstytucji *Gaudium et spes*. Ograniczymy się więc jedynie do zestawienia niektórych jego myśli przewodnich. Prelegent przypomina znaczenie pojęć Kościół i świat zwracając uwagę na dynamiczną koniunkcję zachodzącą, w ujęciu soboru, między pierwszym a drugim; do wyjaśnienia tej dynamicznej łączności świata z Kościołem sprowadza się, jego zdaniem, cała teologia świata. Nawiązując do konstytucji *Lumen gentium* referent podkreśla, że główną funkcją Kościoła w świecie jest „restitutio”, przywracanie i oddawanie Bogu w Chrystusie ludzi i innych stworzeń. Jest to równocześnie odnowa świata, której antycypację stanowi Kościół, przenikający świat i na-

dający mu nową celowość, w której człowiek odgrywa centralną rolę. Szczególny udział człowieka w celowości świata czyni sam świat ludzkim. Na tym tle staje się zrozumiały antropocentryzm konstytucji *Gaudium et spes*, w myśl której „omnia, quae in terra sunt ad hominem tamquam ad centrum suum et culmen ordinanda sunt”. Ten antropocentryzm nie pozostaje w sprzeczności z teocentryczną orientacją koniunkcji Kościoła i świata, a stanowi wspólną tezę chrześcijaństwa i wszelkich form humanizmu, stwarzając równocześnie autentyczną podstawę dialogu, będącego „wielką propozycją Kościoła posoborowego”. Wyjaśnia to także, dlaczego punktem wyjścia rozważań konstytucji *Gaudium et spes* są podstawowe tezy personalizmu, w szczególności teza o autonomii ludzkiej osoby. Ten personalizm i antropocentryzm konstytucji prowadzi jej rozważania ku osobie Chrystusa i w niej ukazuje, na czym polega stosunek antro- i teocentryzmu całej koncepcji. Chrystus bowiem w pełni objawił człowiekowi człowieka i równocześnie stał się „potwierdzeniem ludzkiego powołania do wspólnoty”, które to powołanie realizuje się ostatecznie w powszechnym uczestnictwie w Tym, który jest początkiem i kresem (alfa et omega). W trzeciej części referatu ukazał prelegent duszpasterskie znaczenie konstytucji. Znajdujemy w niej pewne wytyczne dla teologii duszpasterskiej, w której należy „uwzględniać nie tylko stałą i niezmienną zawartość doktryny, ale także element zmienności właściwej życiu ludzkiemu”.

Pewnego rodzaju kontynuacją myśli przedmówcy był referat ks. abpa Kominka, który wskazał najpierw, że konstytucja *Gaudium et spes* nie widzi możliwości prowadzenia działalności duszpasterskiej bez uprzedniej diagnozy podłoża cywilizacyjnego, w jakim działalność ta ma się dokonywać. Kościół bowiem jest włączony w świat i między nim a światem zachodzi zjawisko swoistej osmozy, który to proces dokonuje się w człowieku. Celem duszpa-sterstwa jest doskonalenie osobowości ludzkiej i dlatego musi ono być aktualizowane przez okoliczności, w jakich każdemu konkretnemu człowiekowi żyć i działać przychodzi. Całe urzeczywistnienie Kościoła dokonuje się w dzisiejszym świecie poprzez wspólnotę, służbę i świadectwo (koinonia, diakonia, martyria). Ta realizacja Kościoła nie jest możliwa bez udziału całego ludu Bożego, w szczególności zaś bez udziału laikatu.

Podobnie jak obrady plenarne, także praca w sekcjach skupiała się wokół problematyki soborowej. Była to albo analiza poszczególnych zagadnień zawartych w dokumentach soborowych, albo usiłowania w kierunku rozwinięcia pewnych aktualnych problemów w duchu uchwał soborowych.

W sekcji dogmatycznej pierwszy dzień obrad poświęcony był zagadnieniom związanym z teologią sakramentów i kapłaństwa wiernych, drugi — zagadnieniom ekumenicznym i dydaktyce teologii dogmatycznej. W referacie poświęconym sakramentologii ks. prof. A. Słomkowski zwrócił najpierw uwagę na to, że sakramenty, będące zawsze żywą rzeczywistością w Kościele, oczekiwały się systematycznego opracowania dopiero w średniowieczu. Wiele określeń i wyjaśnień w tym względzie zawdzięczamy Tridentinum, zaś teologia potrydencka zubożyła sakramentologię tego soboru podkreślając zbyt słabo łączność sakramentu z Chrystusem i Kościołem. Vaticanum II przypomina pewne prawdy, przeoczone przez teologię potrydencką, zwracając uwagę na to, że sakramenty i ofiara to istotne części liturgii i szczyt, do którego zmierzają działalność Kościoła. Są one pierwszym i niezastąpionym źródłem siły w dążeniu do doskonałości chrześcijańskiej, nie tylko udzielają łaski, ale

i usposabiają do jej przyjęcia, łączą człowieka z Chrystusem i Kościołem. W dyskusji podkreślono personalistyczny charakter sakramentologii, przypomniano, że sakramenty należy traktować jako misterium, w którym rzeczywistość transcendentną spotyka się z ziemską, czasową rzeczywistością, by ją kształtować i przemieniać.

Zagadnieniem kapłaństwa wiernych zajął się w swym referacie ks. prof. J. Brudz z Tarnowa. Podkreślił on, że zagadnienie to było już opracowywane na długo przed soborem, tak że Ojcowie soboru mieli już w pewnym sensie teren przygotowany. Mimo to tekst wypowiedzi soborowej na ten temat ma długą historię, był kilkakrotnie redagowany i zmieniany, zanim w dzisiejszej formie znalazł się w art. 10 i 11 rozdziału o ludzie Bożym w konstytucji *Lumen gentium*, który to rozdział nazwał prelegent „magna charta sacerdotii fidelium”. Następnie operując pojęciami przyczynowości formalnej, materialnej, sprawczej i celowej wydobył on główne elementy soborowej wypowiedzi o kapłaństwie wiernych tworząc z nich poszerzoną definicję kapłaństwa wspólnego.

W dyskusji podkreślono trudności systematyzowania prawdy dogmatycznej w taki sposób, by zachować całe bogactwo prawdy objawionej. Podkreślono również konieczność łączenia kapłaństwa wiernych z kapłaństwem Chrystusa zwracając uwagę na to, że zasadniczym postulatem kapłaństwa wiernych jest ich apostołstwo.

W drugim dniu omówiono zagadnienia ekumenizmu. Prelegent (ks. prof. Moysa-Rosochacki) wskazał na trudności dialogu z protestantyzmem, który jest rzeczywistością złożoną, choć każda z jego wspólnot posiada jakąś „intuicję chrześcijaństwa”. Prelegent wskazał na główną problematykę dyskusji zaznaczając równocześnie, że Kościół katolicki jest instytucją doskonale realizującą wcielenie Kościoła Chrystusowego na ziemi, ale Kościół Chrystusowy jako transcendentálny przejawia się, choć w sposób niedoskonały, także w innych wspólnotach chrześcijańskich.

Końcowy referat tej sekcji poświęcony był problemom dydaktycznym, związanym z potrzebą dostosowania wykładów teologii dogmatycznej do wymagań soboru. Powołano także komisję do opracowania podręcznika teologii dogmatycznej, odpowiadającego wymaganiom soboru i potrzebom współczesnym.

Zagadnienia dogmatyczne były omawiane także w ramach sekcji mariologicznej, której członkowie uczestniczyli częściowo w pracach sekcji dogmatycznej, a w ramach osobnych obrad omówiono niektóre zagadnienia mariologiczne wyłaniające się na tle problematyki soborowej, w szczególności zagadnienie roli Maryi w odkupieńczym dziele Chrystusa oraz perspektywy dialogu ekumenicznego w powiązaniu z soborową problematyką mariologiczną.

Na sekcji apologetycznej ks. rektor Kwiatkowski przedstawił propozycje zmian w apologetyce w obliczu uchwał soborowych. Zaproponował mianowicie 1. przebudować część pierwszą w apologetyce pomijając kwestie abstrakcyjne o objawieniu, a podkreślając stronę historyczną objawienia chrześcijańskiego; 2. rozbudować część II de Ecclesia Christi uwzględniając szerzej naukę Ewangelii o królestwie Bożym i jego stosunku do Kościoła, o ludzie Bożym i ustroju Kościoła z uwzględnieniem kolegalności; 3. uzupełnić traktat o Urzędzie Nauczycielskim Kościoła przez bardziej implikatywnie zespolenie z tradycją i z Pismem św.; 4. utrzymać metodę rozumową w apologetyce,

która z jednej strony otwiera dialog religijny, z drugiej zamyka dostęp dla fideizmu.

Pierwszym z wymienionych zagadnień zajął się bardziej szczegółowo w swym referacie ks. prof. Kopeć wskazując na te osiągnięcia współczesnej teologii w zakresie objawienia, które stanowiły zaplecze doktrynalne dla konstytucji *Dei Verbum*. Referent zwraca uwagę na to, że Vaticanum II podkreśla historyczny i osobowy charakter objawienia oraz fakt jego przekazywania nie tylko w formie słowa, ale także działania Bożego w historii zbawienia. Stąd objawienie pojmuje się jako spotkanie z Bogiem, wezwanie człowieka do zbawienia i jego realizację.

Dwa dalsze referaty na tej sekcji poświęcone były problematyce Kościoła. W pierwszym ks. dr St. Nagy omówił naukę soboru o episkopacie, w drugim ks. dr R. Łukaszyk zajął się problemem przynależności do Kościoła, wskazując m. in. na stopnie przynależności do Kościoła w sensie historycznym i podkreślając, że ten wielostopniowy charakter przynależności realizuje się również poza Kościołem katolickim za pośrednictwem różnych widzialnych elementów, choć teologicznie istnieje tylko jedna forma przynależności. W dyskusji zwrócono uwagę na potrzebę uwzględnienia idei powszechnej i szczególnej historii zbawienia przy ujmowaniu omawianych zagadnień.

Prace teologii moralnej skoncentrowano w ramach sekcji na próbach konfrontacji katolickiej myśli moralnej z innymi kierunkami etyki zarówno chrześcijańskiej, jak i laickiej. Wiele uwagi poświęcono sprawie przygotowywanego przez zespół moralistów słownika teologii moralnej. Przeanalizowano także w oparciu o przeprowadzoną ankietę (ks. dr F. Greniuk) program nauczania teologii moralnej realizowany w seminariach i w zakładach teologicznych w Polsce.

Prace sekcji biblijnej szły w dwóch zasadniczych kierunkach: z jednej strony przeanalizowano naukę Vaticanum II, dotyczącą problematyki biblijnej (referaty księży profesorów Petera i Stępnia), z drugiej natomiast starano się ukazać stan biblistyki polskiej i światowej i nakreślić najważniejsze zadania biblistyki polskiej na najbliższy okres. W ramach tego drugiego kierunku rozważań wygłoszono referat zespołowy na temat obecnego stanu biblistyki starotestamentowej (księża: Homerski i Stachowiak) oraz taki sam referat poświęcony biblistyce Nowego Testamentu (księża: Kłoniecki, Kudasiwicz i Sotowski). W osobnych referatach omówiono potrzebę badań nad historią biblistyki polskiej (księża: Gryglewicz i Smereka) oraz inne zadania naukowe, stojące przed biblistami w naszym kraju (księża: St. Łach i Gruszewski). Mówiąc o zadaniach stojących przed biblistyką polską, nie pominięto także zadań dydaktycznych i duszpasterskich. Poświęcono im osobny referat (ks. prof. Grzybka). Wysunięte przez sekcję liczne postulaty dotyczyły potrzeby odciążenia biblistów od innych prac oraz powiększenia liczby księży z pełnymi kwalifikacjami do pracy dydaktycznej i naukowej w zakresie biblistyki. Druga grupa postulatów miała charakter organizacyjny lub też dotyczyła spraw nowych wydawnictw biblijnych, zwłaszcza podręczników i wydawnictw popularnych, ale także publikacji naukowych. Postulowano wreszcie podniesienie rangi biblistyki wśród innych nauk teologicznych oraz szersze wprowadzenie osiągnięć nauk biblijnych oraz „atmosfery biblijnej” do wykładów innych dyscyplin teologicznych.

Na sekcji filozoficznej obok problemów naukowych, diskutowanych w związku z wygłoszonymi referatami, omówiono sprawy organizacyjne, zwią-

zane ze stworzeniem podsekcji. Ustalono, że w przyszłości zasadnicza praca będzie prowadzona w podsekcjach, z których każda urządzi co roku dwudniową sesję naukową, natomiast co kilka lat będzie się odbywało zebranie całej sekcji filozoficznej celem omówienia problematyki naukowej, interesującej wszystkie sekcje, oraz spraw organizacyjnych. Wysłunięto propozycję, ażeby do pracy w sekcji oraz podsekcjach zaprosić także świeckich wykładowców filozofii.

Sekcja psychologiczna obradowała w tym roku po raz pierwszy jako sekcja odrębna. W dyskusji nad wygłoszonymi referatami poruszono obok zagadnień teoretycznych także sprawy dydaktyczne. Zaproponowano, ażeby w wykładach wyodrębnić problematykę psychologii filozoficznej (unikać nazwy psychologia racjonalna) od psychologii, będącej uogólnieniem współczesnych badań nad psychiką ludzką. Druga propozycja dotyczyła wprowadzenia do programu wykładów w zakładach teologicznych psychologii duszpasterskiej, na którą składałyby się niektóre współczesne metody psychologii, psychologia rozwojowa, psychologia osobowości i motywacji z uwzględnieniem psychologii głębi, psychologia kliniczna łącznie z psychopatologią życia religijnego, nerwicami itp., psychologia tworzenia się postaw i przekonań oraz inne zagadnienia praktyczne. Wysłunięto potrzebę szczegółowego opracowania programu psychologii stosowanej oraz podręcznika lub skryptu do tego przedmiotu.

Obrady sekcji prawa kanonicznego były w całości poświęcone sprawie konsekwencji uchwał soborowych dla prawa kanonicznego. Z uwagi na to, że ustawodawstwo kanoniczne w okresie posoborowym przeżywa okres nowego rozwoju, postanowiono spotkać się we wrześniu najbliższego roku celem omówienia istniejących już nowych dokumentów. Ustalono tematy i referentów tego przyszłego spotkania przyjmując zasadę, że będzie ono poświęcone głównie dyskusji nad referatami, które będą uczestnikom dostarczone wcześniej na piśmie.

Na sekcji historii Kościoła wygłoszono dwa referaty. Referent pierwszy (ks. doc. Librowski) przedstawił dotychczasowe osiągnięcia prac naukowych z zakresu historii Kościoła w Polsce i postulował szereg dalszych prac głównie z zakresu ustroju Kościoła polskiego i jego życia wewnętrznego. Drugi referat (ks. prof. Hain) miał w pierwszej części charakter historiozoficzny, w drugiej natomiast, opartej na dokumentach Vaticanum II, referent wysunął szereg postulatów, dotyczących wykładów historii Kościoła w zakładach teologicznych. Wskazywał m. in. na potrzebę zwrócenia uwagi na życie wewnętrzne Kościoła oraz na dzieje Kościołów odłączonych, zwłaszcza wschodnich.

Prace sekcji socjologicznej skoncentrowane były głównie na dwóch zagadnieniach z zakresu filozofii społecznej: zagadnieniu dobra wspólnego (pierwszy dzień obrad z referatami ks. dra Kondzieli i ks. dra Kruciny) oraz zagadnieniu wolności społecznej (drugi dzień obrad z referatami ks. prof. Majki i prof. Strzeszewskiego). Przy omawianiu jednego i drugiego zagadnienia uwzględniono szeroko naukę soboru. Dotyczy to w szczególności referatu ks. Kruciny o dobru wspólnym Kościoła i pracy prof. Strzeszewskiego o wolności religii, nauki i kultury. W dyskusji rozwinięto zagadnienia poruszone w referatach odwołując się również raz po raz do dokumentów soboru. Drugi nurt dyskusji dotyczył zagadnień metodologicznych; poszukiwano mianowicie jakiejś równowagi zainteresowań naukowych między skoncentrowaniem

się wyłącznie na badaniach empirycznych, a ograniczeniem się do rozważań i analiz teoretycznych. Ustalono, że następna konferencja sekcji (wrzesień 1967) zostanie w całości poświęcona socjologicznej i ekonomicznej problematyce poruszonej w konstytucji *Gaudium et spes*.

Trzy referaty wygłoszone na sekcji homiletycznej stanowiły pewną uzupełniającą się wzajemnie całość. Pierwszy bowiem poświęcony był teologii przepowiadania w oparciu o dokumenty soboru, drugi wskazywał na konieczność związku przepowiadania z kulturą narodową, trzeci był poświęcony ukazaniu związku między przepowiadaniem a liturgią. Dyskusja prowadziła m. in. także do pewnych wniosków praktycznych; postulowano np. większe zwrócenie uwagi przy wykładzie historii kaznodziejstwa w Polsce na rolę, jaką odegrało ono w kształtowaniu postaw religijnych i całej rzeczywistości religijnej w naszym kraju, dostrzegano konieczność współpracy między homiletyką a innymi działami teologii praktycznej, wysuwano propozycję powołania w poszczególnych diecezjach komisji homiletycznych, przypomniano, że w wykładzie homiletyki należy w większym niż dotychczas stopniu uwzględniać teologię przepowiadania słowa Bożego, a nie ograniczać się do problemów wyłącznie praktycznych i technicznych, choć i tych ostatnich nie należy zaniedbywać. Zastanawiano się także nad możliwością opracowania zbiorowego podręcznika homiletyki. Dyskusja wreszcie nad głównymi typami współczesnego kaznodziejstwa skoncentrowała się głównie wokół homilii, którą uznano za główną formę przepowiadania i zwrócono uwagę na to, że powinna ona być szeroko uwzględniona także w seminaryjnej formacji alumnów.

Sekcja liturgiczna zajęła się w swych pracach problematyką liturgii chrztu św., co pozostawało w związku z millennium. Omówiono jednak ponadto nową instrukcję o liturgicznym wychowaniu alumnów. Dyskusja nasunęła również szereg wniosków praktyczno-organizacyjnych, dotyczących prac naukowych w zakresie liturgii oraz dydaktyki liturgii i wychowania liturgicznego w seminariach duchownych.

Na sekcji historii sztuki wygłoszono trzy referaty. Pierwszy prelegent (ks. prof. Wł. Smoleń) wskazał, jak dalece zabytki sztuki kościelnej w Polsce odzwierciedlają prądy religijne, kulturalne i umysłowe okresów, z których pochodzą, oraz przeżycia świadomości narodowej i patriotycznej. Zwrócono przy tym uwagę, że sztuka może być w szerokim zakresie wykorzystana w działalności duszpasterskiej, katechetycznej i homiletycznej. Zagadnienie to rozwinął szerzej drugi referent (ks. prof. J. Pasierb), ukazując te cechy sztuki kościelnej, które pozwalają jej spełnić rolę pomocniczą w głoszeniu Ewangelii. Najnowsze prądy estetyczne w dziedzinie plastyki i architektury omówił trzeci referent (ks. dr Popiel).

Sekcja duszpasterska obradowała po raz pierwszy i to przemawiało za wyborem problematyki podstawowej. Zajęto się więc samą koncepcją teologii pastoralnej oraz programem wykładów tej dyscypliny, ale nie zaniedbano także problematyki soborowej, czego wyrazem był referat ks. prof. Szafranskiiego na temat laikatu. Sięgnięto także do aktualiów; ks. bp Pluta informował mianowicie o pracach Komisji Duszpasterskiej Episkopatu. Wysunięto wreszcie szereg wniosków praktyczno-organizacyjnych, ważnych z uwagi na początkowe stadium prac sekcji.

Na sekcji muzyki i śpiewu kościelnego zajmowano się głównie historią i obecnym stanem muzyki kościelnej w Polsce, ale nie zaniedbano także zagadnień praktycznych, jak program nauczania śpiewu w seminariach duchow-

nych, a nawet technicznych, tzn. opieki nad organami. Wnioski szły w kierunku rozwinięcia badań naukowych nad dziejami muzyki kościelnej w Polsce, ale także w kierunku troski o stan współczesnej muzyki religijnej, w szczególności o poziom nowych kompozycji religijnych i o poziom kształcenia muzycznego.

Sekcja katechetyczno-pedagogiczna zajęła się w swych obradach sprawą personalistycznego ujęcia katechezy, czyli takiego prowadzenia lekcji religii, ażeby trafiało ono do całego człowieka, tzn. by nie była ona nauczaniem samych pojęć i formuł katechizmowych, lecz prowadziła do świadomego uczestnictwa w liturgii, życia z wiary i odpowiedzialności za Kościół. Zagadnieniu temu były poświęcone dwa referaty (ks. Charytański, ks. Blachnicki). Drugi dzień obrad poświęcono praktycznym zagadnieniom formacji katechetów w seminariach duchownych (referaty ks. Materskiego i ks. Tarnowskiego). Zajęto się także sprawą opracowania systemu ćwiczeń praktycznych w duszpaństwie katechetycznym, zgodnie z wymaganiami dekretu *Optatam totius*.

Także uczestnicy prac sekcji języka łacińskiego obok zagadnień omawianych w referatach zajęli się niektórymi wnioskami praktycznymi. Postulowali mianowicie ustalenie wymiaru godzin łaciny w seminariach na 15 tygodniowo (na pięciu kursach), wprowadzenie egzaminu rocznego z tego języka i wprowadzenie wykładu niektórych „*quaestiones selectae*” po łacinie.

Księża rektorzy na swym posiedzeniu sekcyjnym zajęli się przede wszystkim aplikacją najważniejszych postanowień soboru do życia seminaryjskiego, a zatem dostosowaniem nauczania i wychowania seminaryjskiego do wytycznych Vaticanum II. Rozważania miały z natury rzeczy charakter ogólny, było to poszukiwanie wytycznych, idei przewodnich, a nie stanowienie konkretnych norm. Wypracowanie tych ostatnich należy do Konferencji Episkopatu. Niemniej przyjęto pewne wnioski i postulaty:

a) Ustalono, że klerycy powinni otrzymywać w seminariach diecezjalnych i zakonnych właściwą formację liturgiczną; w tym celu konieczne jest uzgadnianie wśród moderatorów seminariów praktycznych zastosowań *Konstytucji o świętej liturgii* oraz instrukcji kościelnych w tej dziedzinie.

b) Wysunięto postulat opracowania „*ratio studiorum*” według wytycznych zawartych w dekrecie *De institutione sacerdotali*.

c) Postanowiono zwrócić jeszcze większą uwagę na budzenie powołań wciągając do apostołstwa w tej dziedzinie zgodnie z dekretem *De institutione sacerdotali* świeckich i duchownych.

d) Zgodnie z tymże dekretem soborowym należy w większym stopniu angażować do współpracy wychowawczej nad klerykami grono profesorskie.

e) Opracować do następnej konferencji księży rektorów szczegółowe wytyczne w dziedzinie formacji duchowej i intelektualnej płynące z dekretu soborowego o wychowaniu kapłanów.

Na posiedzeniach ojców duchownych przeanalizowano zagadnienie wychowania alumnów do postawy służebnej oraz w duchu ubóstwa, mając również przed oczyma wskazania soboru w tym względzie. Zwrócono uwagę na to, że styl formacji alumna powinien być przedmiotem troski nie tylko ojców duchownych, lecz także wszystkich wychowawców i profesorów w seminarium.

Trzeci dzień obrad, w którym na sesji plenarnej wszyscy przewodniczący sekcji składali sprawozdania z prac sekcyjnych, dawał możliwość rzutu oka

na całość osiągnąć Sesji Naukowej. Obradom plenarnym tego dnia przewodniczył ks. prof. dr Józef Pastuszka.

Sprawozdania te ukazały w całej pełni soborowy charakter całości prac podejmowanych w czasie Sesji. W pracach tych przejawiał się całkiem wyraźnie podwójny jak gdyby nurt myślowy: z jednej strony poświęcono bardzo wiele uwagi doktrynalnej analizie dekretów soborowych sięgając do ich teologicznych źródeł, starając się wydobyć całą pełnię zawartej w nich prawdy i zmierzając do ukazania ich naukowych konsekwencji, do ich teologicznego rozwinięcia; z drugiej strony rozważania referentów, a zwłaszcza dyskusantów, zdążyły do ukazania praktycznych konsekwencji nauki soboru, a nawet w wielu wypadkach do opracowania konkretnych wniosków i przemyślenia sposobów ich realizacji na różnych odcinkach życia kościelnego w Polsce. Stosunkowo duża liczba sekcji specjalistycznych pozwoliła na ukazanie rozległego wachlarza aspektów teoretycznych nauki soboru, a zarazem poprowadzenia praktycznych wniosków ku wszystkim najważniejszym przejawom i dziedzinom życia religijnego. Pozwoliło to na dostrzeżenie całego bogactwa nauki soboru i ujawniło potrzebę jej dalszego rozwoju zarówno w kierunku teoretycznym, jak i praktycznym.

Sesja była więc nie tylko podsumowaniem dotychczasowego dorobku myśli teologicznej i działalności kościelnej w Polsce, do czego skłaniała okoliczność millennium, nie tylko stawiała przed oczyma uczestników całość nauki Soboru Watykańskiego II, ale także wybiegała ku przyszłości, zarysowała programy dalszych prac dla poszczególnych zespołów teologów różnych specjalności.

Takie myśli znalazły się w podsumowaniu obrad, którego w imieniu nieobecnych już przewodniczącego Komisji Studiów i Seminariów dokonał członek tejże komisji — ks. bp J. Drzazga z Olsztyna.

— Ostatnie, pożegnalne słowo do zebranych wygłosił rektor KUL, ks. prof. dr Wincenty Granat, dziękując Komisji Studiów i Seminariów, organizatorom i uczestnikom Sesji za czynny w niej udział.

Odśpiewane w Kościele Akademickim KUL „Te Deum” zakończyło obrady Sesji.

Ks. Józef Majka